

Stefano Lusa

ITALIJA OD PODPORE JUGOSLAVIJI DO PRIZNANJA SLOVENIJE

Ko se je Evropa geopolitično preurejala in se je blokovska konfrontacija končala, je morala Italija v zunanji politiki prevzeti samostojno pot. Ponovno je predlagala tiste usmeritve, ki so štirideset let ležale v predalih palače Farnesine, sedeža italijanskega zunanjega ministrstva. Oživil jih je eden izmed najbolj vidnih predstavnikov socialistične stranke Bettina Craxija, Gianni De Michelis, ki je takrat vodil italijansko diplomacijo. Minister De Michelis je zagovarjal specifično geopolitično pobudo v tri temeljne smeri, ki so označevale »vlogo in prisotnost Italije v njeni dvatisočletni zgodovini, in sicer mediteransko, zahodnoevropsko in srednjeevropsko ter balkansko smer«.¹ Italija se je hotela okleniti stare celine in pridobiti evropsko dimenzijo. Menila je, da so vplivnostna območja in trenutek ugodni, saj se je morala Nemčija, ki je bila njen

1 De Michelis, *Così cercammo*, str. 236.

glavni potencialni nasprotnik, spoprijemati s številnimi problemi, povezanimi s ponovno združitvijo. Ravno zaradi tega se je zdelo, da nemški voditelji soglašajo z italijanskimi težnjami, saj je bil Bonn tedaj bolj pozoren na Poljsko in na splošno na Vzhodno Evropo kot pa na Južno Evropo.

Mejnik v italijanski vzhodni politiki² je bil postavljen ob srečanju na vrhu v Budimpešti 11. novembra 1989. De Michelis je z dobršno mero bahavosti podpisal skupno izjavo, iz katere je nastala t. i. kvadrilateral med Italijo, Avstrijo, Madžarsko in Jugoslavijo. Kmalu so jo razširili še na Češkoslovaško. De Michelis je menil, da je tako Italija, prva izmed držav Evropske gospodarske skupnosti, začela »v podonavsko-balkanskem območju s strategijo, zasnovano na povezovanju in stabilnosti.«³ To nekako daljnovidno strategijo dolgega dometa so navdihovale bolj Benetke kot pa Rim. »Domislili so si srednjeevropsko območje, ki naj vključuje Italijo, izključuje pa Nemčijo. To območje pa je bilo tako rekoč ali avstro-ogrsko in torej brez vodilnega člana ali pa je bilo srednjeevropsko in torej nujno z vodilno Nemčijo.«⁴ Italijanski geopolitični projekt se še ni niti dobro začel, ko se je že pokazalo tveganje, da propade zaradi ocepitvenih teženj, ki so prihajale predvsem iz Slovenije. Vsi znaki razkrajanja federacije so se takrat že kazali in jih je bilo treba le prav razumeti, a se je zdelo, da se mnogi politiki ne zavedajo epohalnih sprememb, ki so se nakazovale s padcem berlinskega zidu. Ideološko lepilo, ki je zamrznilo Vzhodno Evropo, se je raztapljalo in »kratko stoletje« se je bližalo svojemu koncu.

Nenadoma je v socialističnih državah narodnostno vprašanje začelo postajati čedalje pomembnejše. V Jugoslaviji so se pojavljali konflikti, za katere se je zdelo, da jih ni več. V osemdesetih letih so v federaciji prihajali na površje spori med slovenskimi zagovorniki zvezne ureditve in srbskimi centralisti. Ta spopad so nekateri razumeli med srednjeevropsko in avstro-ogrsko mentaliteto Slovencev ter med zagovorniki levantinske mentalitete Srbov. »Bodisi evropske države kakor tudi ZDA in SZ so zagovarjale enotno Jugoslavijo in nedotakljivost njenih zunanjih in notranjih meja. Izhodišče je bila predpostavka, da je mogoče jugoslovanske probleme, vključno z narodnostnimi, reševati s sistemom tržnega gospodarstva in političnega pluralizma. Zvezni vladi Anteja Markovića je bila priznana vloga privilegirane sogovornika, ker so v tej vladi videli dejavnik širokih reform in modernizacije.«⁵

Mednarodna skupnost je takrat zagovarjala enotno in demokratično Jugoslavijo, usmerjeno v svobodni trg. Toda tako izhodišče je bilo popolnoma

2 Vzhodno politiko so imenovali Ostpolitik, to je politiko popuščanja napetosti do držav socialističnega območja.

3 De Michelis, *Così cercammo*, str. 230.

4 Ferraris, *Dal Tevere al Danubio*, str. 217.

5 Caccamo, *La questione jugoslava*, str. 57.

zgrešeno. Večstrankarske izkušnje so že v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev pokazale, da so v mnogih primerih prevladale etnične tvorbe.

Tako je Italija v obdobju od 1988 do jeseni 1991 konkretno ščitila enotnost Jugoslavije in močno podpirala gospodarske reforme vlade, ki jo je vodil Ante Marković. Kot pravi De Michelis: »Menili smo, da bomo zmagali v boju za celovitost na gospodarski ravni, ker da se spleča ostati skupaj.«⁶ V evropskih prestolnicah so bili politiki prepričani, da ima gospodarstvo premoč nad vsem ostalim, zato so zgrešeno domnevali, da ne bo nihče iz političnih razlogov ravnal proti lastnim gospodarskim koristim.

Investicije italijanske vlade v tedanji Jugoslaviji nikakor niso bile marginalne in perspektive razvoja so bile, spričo odprtja svobodnega trga, velikanske. Leta 1988 sta obe državi podpisali sporazum, ki je Beogradu dodeljeval ugodne kredite v višini 300 milijonov dolarjev. Gospodarsko prodiranje se je pomembno nadaljevalo jeseni 1989, ko sta se v Umagu srečala predsednika vlad Italije in Jugoslavije, Giulio Andreotti in Ante Marković. Sporazum je predvideval 1.000 milijard lir. Italija in Jugoslavija sta se obvezali, da bosta sodelovali na področju cest, železnic, bank, energije, kmetijske predelovalne industrije.⁷ Dejavnost pa se je širila na vsa področja in je težila k ustvarjanju povezovanja tudi na politični ravni. Nameravali so ustanoviti Jadransko pobudo na ekološki ravni in v infrastrukturi. Toda takšna namera ni bila ravno nedolžna, saj bi lahko bila tudi v funkciji ohranjanja enotnosti Jugoslavije. Italija si je zamislila neko drugo obliko sodelovanja na regijski ravni z namenom, da uravnovesi vlogo Delovne skupnosti Alpe-Jadran, ki gotovo ni bila drugotnega pomena in je izmed jugoslovanskih republik povezovala samo Slovenijo in Hrvaško.

Spričo postopne liberalizacije jugoslovanskega gospodarstva sta Farnesina in zunanji minister Gianni De Michelis prišla na zamisel, da je treba revidirati osimske sporazume. Osimska pogodba je za vselej uredila mejno vprašanje ter potrdila obstoječo teritorialno razdelitev z dokončno dodelitvijo Cone A STO Italiji in Cone B STO Jugoslaviji. Sicer pa De Michelis ni imel namena, da bi znova sprožil razpravo o tem delu dokumenta, ampak se je hotel ponovno le pogajati o tistih poglavjih sporazuma, ki govorijo o gospodarskem sodelovanju in ki so se zdela presežena. V Italiji so govorili o zakonu za obmejna območja, ki bi obmejnim conam dodelil 864 milijard lir. Trgovinske izmenjave z Jugoslavijo so zelo naraščale in pozitivni saldo v korist Beograda je znašal 519 milijonov dolarjev. Tudi zanimanje za naložbe italijanskih podjetij v Jugoslaviji je občutno naraščalo. Aprila 1990 so se investicije povečale za 40 odstotkov v primerjavi z

6 De Michelis, *Così cercammo*, str. 230.

7 *La Voce del popolo*, 23. 12. 1989.

enakim obdobjem prejšnjega leta.⁸ Tudi velika italijanska podjetja, kot so Fiat, Agip in Standa, so začela upoštevati te možnosti. V pripravi so bili tudi projekti o gradnji infrastrukture na osi Barcelona–Trst–Budimpešta. Namero, ki jo je sprožil De Michelis, so ponovno poudarili leta 1990 v Trstu, ko so podčrtali pomen gradnje osimskih cest, ki naj bi jih speljali najkasneje v petih letih, ter železniške povezave med katalonsko in madžarsko prestolnico. V bistvu je šlo za 5. evropski koridor, ki naj bi predvidoma povezoval Barcelono s Kijevom. Ta podvig ne bi samo pospešil italijanskega gospodarskega prodiranja v Vzhodno Evropo, ampak bi tudi omogočil tradicionalno sredozemsko usmeritev italijanske zunanje politike k obnovljenemu zanimanju za jugovzhodno Evropo.

V osemdesetih letih je družba na Slovenskem postajala čedalje bolj pluralistična. Porodila se je zamisel, da bi socializem uskladili s svobodo. Od tedna do tedna je časopisje sprožalo ostrejšje kritike na račun režima. Medtem ko se je spor glede prihodnje ureditve federacije poglobljajal, so v Sloveniji začeli govoriti o možnosti odcepitve od Jugoslavije. Program odcepitve je bil jasno izoblikovan februarja 1987 v 57. številki *Nove revije*. Revijo je leta 1982 ustanovila skupina izobražencev, ki so se navdihovali ob vrednotah narodne pripadnosti in zahodnega meščanstva. Od tedaj se je evforija stopnjevala in približevale so se »stoletne sanje« o neodvisnosti. Zunanje znake je bilo mogoče opaziti na razglednicah in turističnih lepakih z logotipom *Slovenija*, črke z napisom *Jugoslavija* pa so postajale čedalje manjše, da si jih nekako spregledal. Iz tistega časa je tudi slogan *Slovenija moja dežela*. Ta ideal je slonel na političnih temeljih in konkretni institucionalni opori ter imel svoje korenine v mednarodni organizaciji Delovne skupnosti Alpe-Jadran. Skupnost je povezovala regijske stvarnosti tega območja, njeno ustanovitev pa je želela Italija ob koncu sedemdesetih let. Takrat v Rimu seveda niso imeli daljnosežnih projektov, saj so hoteli samo okrepiti svoj vpliv v Srednji Evropi, toda s tem so dali zagon Sloveniji in Hrvaški ter ju vključili v dialog, ki jima je omogočal, da sta se oddaljili od drugih jugoslovanskih republik.⁹ Po zaslugi Delovne skupnosti Alpe-Jadran sta Ljubljana in Zagreb prišla v neposredni stik s stvarnostjo na Zahodu ter tudi naredila prve korake v zunanji politiki. Prav ta organizacija je obema republikama omogočila, da sta navezali mrežo mednarodnih in prijateljskih stikov, ki so bili temeljnega pomena ob razglasitvi neodvisnosti.

Dvojnost italijanske politike do Vzhodne Evrope se je pokazala prav v primeru dveh skupnosti, pentagonale in Delovne skupnosti Alpe-Jadran, ki sta bili navidez komplementarni, dejansko pa antitetični. Prva je povezovala države in je razmišljala v obliki enotne Jugoslavije, druga pa je poveljevala regijske stvarnosti.

8 Delo, 3. 4. 1990.

9 Pirjevec, Dragocen memento, str. 12.

Slovenija se je čedalje bolj demokratizirala. Komunistična partija se je tudi formalno odpovedovala oblasti. Spor z Beogradom je postajal iz dneva v dan ostrejši. V prvih mesecih leta 1990 so se v Sloveniji bližale prve svobodne volitve po vojni. V republiški skupščini so sprejeli reforme, ki so bile potrebne za uvedbo večstrankarskega sistema, in začela se je volilna kampanja. Pojavila sta se dva bloka. Na eni strani so se predstavile sile, ki so nastale iz družbenopolitičnih organizacij in se spreminjale v večstrankarski sistem, na drugi strani pa so bile stranke, ki so se sklicevale na vrednote zahodnih demokracij in se združile v Demos.

Navezovali so se stiki z italijanskimi političnimi silami. V Trst in Gorico so prihajali slovenski politični predstavniki, v največ primerih s posredovanjem slovenske manjšine.

V Trstu so z zanimanjem opazovali, kaj se dogaja onstran meje. Jugoslavija je bila neprijetna sosedja in so se je še vedno bali. Spomin na 40 dni Titovih čet v mestu ob koncu druge svetovne vojne še ni bil pozabljen. Italiji je bolj ustrezala Jugoslavija, v Trstu pa je marsikdo menil, da bi brez nje lahko bolj brezskrbno živeli. Krščanska demokracija iz Furlanije-Juljske krajine je začela postopoma igrati pomembno vlogo za priznanje Ljubljane in Zagreba. Ta vloga pa je pokazala tudi veliko protislovij. Odnos do slovenske manjšine je bil še vedno odklonilen, po drugi strani pa so se začela slovenskim predstavnikom odpirati vrata rimskih palač. Malo pred političnimi volitvami v Sloveniji je odposlanstvo slovenskih krščanskih demokratov pod vodstvom predsednika Lojzeta Peterleta šlo v Rim na tradicionalni sprejem pri papežu. Ob tej priložnosti se je srečal s tajnikom italijanske Krščanske demokracije Arnoldom Forlanijem. Slovensko odposlanstvo je spremljal tudi vodja Krščanske demokracije iz Furlanije-Juljske krajine Bruno Longo. Toda 3. marca 1990 je šel De Michelis v Beograd in ponudil posojilo zvezni vladi ter minimiziral obstoječe krizno stanje, češ da stanje v Jugoslaviji ni tako negativno, kot je bilo septembra, ko se je srečal z Markovičem v Umagu.¹⁰

Aprila leta 1990 so bile v Sloveniji volitve, na katerih so se volivci izrekli za kontinuiteto in za spremembe. Milan Kučan, bivši nesporni voditelj Zveze komunistov, je bil izvoljen za predsednika republike, v parlamentu pa je večino dosegel Demos. Maja je vlada dobila zaupnico v skupščini. Predsednik ministrskega sveta je postal vodja krščanskih demokratov Lojze Peterle. Novi predsednik vlade ni imel za sabo velikih političnih izkušenj. Njegova glavna zasluga je bila, da je njegova stranka prejela relativno večino med koalicijskimi strankami nekaj nad 13 odstotkov. Postalo je jasno, da želi Slovenija spremembe in da se hočejo v Ljubljani oddaljiti od Balkana ter postati srednjeevropska država. Začetek ni bil

10 Delo, 3. 3. 1990.

ravno spodbuden. Ministri nove vlade so bili začetniki in so morali dobesedno ustvariti državo in njene institucije. Zunanji minister Dimitrij Rupel je rekel, da je glavna naloga ministrskega sveta, da Slovenija postane neodvisna država in se loči od Jugoslavije, nato pa doseže mednarodno priznanje.¹¹ Republiška skupščina je začela sprejemati tiste akte, ki so bili potrebni za referendum in neodvisnost. Prvi formalni korak je bil narejen 2. julija, ko je skupščina sprejela izjavo o polni suverenosti, s katero je potrdila premoč republiških zakonov nad zveznimi.

Za osamosvojitve je Slovenija potrebovala notranji konsenz in zunanje zaveznike, zlasti pa je morala biti gotova, da ne bo postavila v nevarnost svoje ozemeljske celovitosti. Zato je vprašanje nasledstva osimskih sporazumov postalo življenjskega pomena. Če bi imela nerešen domnevni mejni spor z močnim in vplivnim sosedom, kakršna je Italija, bi to pomenilo nepremostljivo oviro. Vsak dvom je pregnal italijanski vladni predsednik Giulio Andreotti, ki je že junija 1990 zelo diskretno sporočil, naj se Slovenija ne boji Italije, ki je in bo ostala prijateljica Slovenije, ter da ne namerava na noben način načenjati vprašanja meje, ki je dokončna in nedotakljiva.¹² Kot priča Marko Kosin, ki je postal prvi slovenski veleposlanik v Rimu, je bilo to sporočilo izročeno na zasedanju mešane komisije za izvajanje videmskega sporazuma, toda, kot sam pravi, ministri Demosove vlade niso povsem razumeli njegovega pomena in je zato ostala velika negotovost. Toda 30. julija 1990 je slovenskega premiera Lojzeta Peterleta v Rimu sprejel Andreotti. Izkušeni italijanski politik je ponovno poudaril, da so meje z Italijo dokončne in da o njih ne bo več diskusije. Zato Slovenija nima nobenega razloga, da bi se bala morebitnih italijanskih revizionističnih namer glede bivše Cone B STO. Na srečanju se je tudi pokazalo, da so težnje po suverenosti jugoslovanskih narodov in drugod po Evropi naravne in jih je treba podpirati, a je nujno, da pride do nekega dogovora v jugoslovanskem okviru.¹³ Med vrnitvijo iz Rima se je slovensko odposlanstvo ustavilo v Trevisu. Tu se je sestalo z ministrom za promet Berninijem in nekaterimi deželnimi predstavniki, ki so bili vsi iz vrst Krščanske demokracije, da bi govorili o gospodarskem sodelovanju in o osimskih cestah. Dva tedna prej je še neki drug vidni predstavnik Krščanske demokracije poslal pozitivne signale.

Dne 21. oktobra 1990 sta se v Veroni sestala ministrska predsednika Jugoslavije in Italije, Ante Marković in Giulio Andreotti. Sestanek je potekal kmalu po srečanju med nemškim kanclerjem Kohlom in Andreottijem. Na sestanku v Veroni naj bi podprli jugoslovanskega predsednika vlade. Andreotti je zagotovil, »da bo italijanska stran naredila, kar bo mogoče, da se gospodarstvo sosednje

11 Rupel, *Skrivnost države*, str. 52.

12 Kosin, *Začetki slovenske diplomacije*, str. 21.

13 *Delo*, 31. 7. 1990.

federacije čimbolj popravi.«¹⁴ Rim je majavim jugoslovanskim blagajnam ponudil še eno ugodno posojilo v višini 300 milijonov dolarjev. Čeprav je bila Italija še vedno naklonjena ohranitvi celovitosti Jugoslavije, se je zavedala, da ne bo nič ostalo tako, kot je bilo prej, ne glede na to, kako se bo končala razprava o reformi institucionalne ureditve. Zato se je odločila, da bo odprla diplomatska predstavništva v posameznih republikah. Jeseni leta 1990 je iz Rima prišla vest, da bo Fabio Cristiani postal italijanski konzul v Ljubljani in da se bosta slovesnosti ob odprtju diplomatskega sedeža udeležila italijanski in jugoslovanski zunanji minister, Gianni De Michelis in Budimir Lončar. Prisotnost italijanskega zunanjega ministra pri odprtju konzulata je bilo precej nenavadno dejanje in še bolj neobičajno je bilo, da kljub Lončarjevemu spremljanju ni šel pred tem v Beograd. Generalni konzul Italije v Kopru Maurizio Lo Re je pojasnil, da ne gre za priznanje Slovenije *de facto*, in poudaril, da obisk De Michelisa nima nobene povezave s procesom konfederacije Jugoslavije.¹⁵

Italijanski konzulat v Ljubljani so odprli decembra 1990 na predvečer referendumu o neodvisnosti. V svojem govoru je De Michelis poudaril: »Demokracija se mora izogniti bližnjicam. Najboljša pot je najbolj enostavna pot. Najbolj se je treba potruditi, in to ne samo v Jugoslaviji, da se izognemo razpadu, ki ne bo privedel bliže k povezavi z Evropo. Ne pozabljam na čustva, ki prevevajo Slovence. Vsekakor je izbira vaša, in ne samo Italija, ampak vsa Evropa jo bo spoštovala.«¹⁶ Po slovesnosti so se začeli pogovori. Ljubljana se je trudila Lončarja držati čim dlje od dogajanja, De Michelisovi sodelavci pa so ga hoteli bolj tesno vključiti v razgovore, tudi zato, da ne bi dali občutka, da podpirajo slovenska stališča. Toda jugoslovanski zunanji minister je bil prisoten samo nekaj minut pri pogovorih med Kučanom, De Michelisom in Ruplom, nato pa je ostal v predsobi dobre pol ure. Vodja slovenske diplomacije se spominja, da so na tistem srečanju govorili o referendumu o osamosvojitvi. De Michelis naj bi na kratko in jasno rekel: »Izpeljite vaš plebiscit, poskusite s konfederacijo, toda ne ločite se. Sedaj vas nobena zahodna država ne bo priznala, mogoče kasneje, toda sedaj ne. Ravnajte počasi, ne prehitujte časa. Vsekakor pa je končna odločitev vaša.«¹⁷

Toda Slovenija je nadaljevala po svoji poti, ne oziraje se na zahodna opozorila. Republiška skupščina je za 23. december 1990 razpisala referendum, ki naj odloči o usodi republike. Farnesina je izrazila razumevanje za težnje narodov po neodvisnosti, toda ob napredovanju evropskih združevalnih procesov si ni želela razpada Jugoslavije.¹⁸ Po nekaj dneh je De Michelis ponovno poudaril, da

14 *La Voce del popolo*, 22. 11. 1990.

15 *Primorske novice*, 22. 11. 1990.

16 *La Voce del popolo*, 3. 12. 1990.

17 Rupel, *Skrivnost države*, str. 87.

18 *Delo*, 24. 11. 1990.

bo integracijski proces v evropsko gospodarstvo lažji, če bo Jugoslavija ostala združena.¹⁹ Sporočilo je bilo, ali priti v Evropo z Jugoslavijo ali pa tvegati osamitev.

Plebiscit je presegel tudi najbolj rožnata predvidevanja. Ljudsko glasovanje o osamosvojitvi je bilo uspešno. Ljudje so strnjeno glasovali za politični projekt slovenskega vodstva. Volitev se je udeležilo 93,2 % volilnih upravičencev in 88,2 % se jih je izreklo za samostojno in neodvisno Slovenijo. Pred glasovanjem se je med političnimi silami razvila dolga razprava v zvezi z vprašanjem, kolikšna naj bo večina, da bo referendum veljaven, izid volitev pa je presenetil tudi največje optimiste. Glasovanje za neodvisnost ni pomenilo takojšnje ločitve od Jugoslavije. Določen je bil rok šestih mesecev, da se najde dogovor, toda tolikšna večina je pregnala tudi zadnje dvome.

Federacija je že bila prepuščena toku dogodkov. Srbija je destabilizirala monetarni sistem in sprožila novo inflacijsko spiralo ter dejansko pokopala Markovičev načrt za sanacijo gospodarstva. Srbski predsednik Slobodan Milošević si je pred volitvami, ne da bi nihče za to vedel, prisvojil tretjino zveznih emisij, predvidenih za leto 1991, ter izplačal pokojnine in mezde. Spričo odličnega izida plebiscita so slovenski politiki odločno izjavili, da je Jugoslavija »klinično mrtva«. De Michelis se je popolnoma zavedal, da je stanje hudo, a je še vedno izražal željo, naj demokratične sile v posameznih republikah ne zaostrejejo spora, ampak naj poiščejo politično rešitev.²⁰ Italijansko stališče pa ni bilo enotno in zato je Slovenija še dalje računala na Delovno skupnost Alpe-Jadran in na Krščansko demokracijo. Dne 24. januarja 1991 je bil v Ljubljani sestanek med predstavniki Slovenije in Hrvaške ter predsedniki severovzhodnih italijanskih dežel. Srečanja so se udeležili predstavniki Furlanije - Julijske krajine, Veneta in Tridentinske. Razgovorov se je ponovno udeležil minister za prevoze Bernini. Vsi prisotni italijanski predstavniki so pripadali Krščanski demokraciji, Bernini pa je predsedoval demokrščanski internacionali v pentagonali.²¹ Na sestanku so se dogovorili, da bodo sklenili sporazum o čezmejnem sodelovanju, ki bo pospešilo vključitev Slovenije in Hrvaške v Evropsko skupnost. Peterletovi mednarodni stiki so torej odlično funkcionirali in novi dogodki so nakazovali, da bi se med vladnimi strankami v Italiji lahko pojavila razpoka. Predsednik Furlanije - Julijske krajine, demokristjan Adriano Biasutti, je februarja 1991 sprožil konkretno akcijo v korist Slovenije in Hrvaške ter zaprosil »za nujen poseg tudi italijansko vlado, da bi se v sosednji Jugoslaviji ublažila napetost«.²² Biasutti je trdil, da je treba proces demokratizacije podpirati in utrjevati. Predsednik slovenske vlade je poudaril, da je pomembno imeti v vladi Furlanije-Julijske krajine človeka, ki razume

19 *Delo*, 28. 11. 1990.

20 *Delo*, 30. 1. 1991.

21 *Primorski dnevnik*, 24. 1. 1991.

22 *La Voce del popolo*, 15. 2. 1991.

osamosvojitvene težnje Slovenije, in zaželel, naj zagovarja slovenske interese v Rimu.²³ Deželni svet Furlanije-Juljske krajine je 12. februarja skoraj soglasno odobril Biasuttijevo poročilo, v katerem je bilo na Italijo naslovljeno vabilo, naj sproži diplomatsko pobudo v oporo slovenskih in hrvaških zahtev. Poleg tega je bila nevtralnost Rima označena za zgrešeno. Kaj kmalu so se tržaškemu stališču pridružile tudi Benetke, ki so izrazile svojo podporo Sloveniji, čeprav nekoliko manj odločno.

Strategija Ljubljane je bila jasna in nihče je ni skrival. Pojasnil jo je Bogo Samsa, slovenski časnikar iz Trsta, v začetku maja na straneh *Dela*, najuglednejšega slovenskega dnevnika: prodreti v Furlaniji-Juljski krajini, v Venetu, nato pa še v zelo vplivni Lombardiji. Samo na tej osnovi je bilo mogoče prodreti do Rima in prek njega na zahod na geografski kakor tudi na politični ravni.²⁴ Slovenija se je zavedala vloge, nikakor ne obrobne, ki jo imajo dežele, in vpliva, ki ga lahko izvajajo na osrednjo oblast.

Medtem so izoblikovali slovenski osamosvojitveni načrt. Zadnje dvome je pregnal ekonomist Jeffrey Sachs. Po njegovih ugotovitvah naj bi imela Slovenija boljše možnosti kot enotna Jugoslavija, da obrzda inflacijsko spiralo. Sachsov obisk v Sloveniji je ujezil De Michelisa, ki je Lončarju potrdil svojo podporo ter poudaril, da bi bila vključitev Jugoslavije v evropske povezave dejavnik stabilnosti. Minister je še gojil upanje, da bo Jugoslavija postala demokratična, a se je po vsej verjetnosti zavedal, da jo bo vedno težje obdržati skupaj in da lahko proces razpadanja privede do krvavih konfliktov. Slovenija je etnično homogena, v Bosni in na Hrvaškem pa so območja, na katerih so narodne skupnosti porazdeljene kot leopardove lise. Zaskrbljenost so povzročale Miloševićeve namere, da bi vse Srbe združil v eni sami državi. Politični razred v Beogradu je teze, ki jih je že leta 1986 izdelala Srbska akademija znanosti in umetnosti, takrat v celoti prevzel in se že dalj časa pripravljaj, da jih udejanji. Za doseg cilja pa bi bilo treba spremeniti ozemeljsko ureditev republik, ki je bila načrtovana v Titovi Jugoslaviji. Treba je bilo naglo ukrepati. Italijanski minister je pojasnil, da Helsinška listina o nedotakljivosti meja velja tudi za notranje meje v Jugoslaviji. To je pomenilo, da v primeru razpada federacije ne bo sprejeta nobena sprememba, ki bi bila izpeljana s silo. To načelo je sprejela Evropska skupnost in to merilo je uporabila za priznanje novih entitet. Tako je preprečila vsakršno nadaljnje drobljenje.

Bolj ko se je bližal trenutek razglasitve neodvisnosti, bolj so se krepili napor Slovenije, da bi dobila čim večjo podporo v Italiji. Računali so tudi na nove stike s socialisti, pri čemer bi sodelovali predstavniki italijanske manjšine. Toda v Craxijevi stranki je bil problem pentagonala, ki jo je vodil De Michelis, ta pa je

23 *Primorske novice*, 6. 2. 1991.

24 *Delo*, 4. 5. 1991.

sledil mnenju Lončarja in tudi veleposlanika Sergia Venta, ki je predstavljal Italijo v Beogradu.²⁵

Medtem pa se je stanje postopoma spreminjalo in slovensko vodstvo je prejelo čedalje več pozitivnih znakov. Aprila je veleposlanik Bottai rekel Marku Kosinu, da bo Ljubljana priznana, če bo naredila ta skrajni iracionalni korak.²⁶ Aprila je zavarovalnica v tujini podeljenih kreditov (SACE) po skoraj enem letu ponovno podelila Ljubljanski banki kritja za transakcije v skupnem znesku 500 milijonov dolarjev. Pogovorov se je udeležil tudi guverner Banke Italije, Carlo Azeglio Ciampi. Jožko Štrukelj, zastopnik slovenskega bančnega zavoda v Rimu, je izkoristil priložnost, da je organiziral srečanje med Ruplom in Amintorejem Fanfanijem, enim izmed veljakov Krščanske demokracije. Sledil je pogovor na sedežu omenjene stranke s tajnikom Arnoldom Forlanijem. Rupel je govoril po telefonu tudi s predsednikom italijanske republike Francescom Cossigo, ki je postal prijatelj Slovenije.

Mednarodna skupnost je skušala ohraniti enotno stališče. V začetku maja sta Italija in Avstrija ustanovili krizno enoto za Jugoslavijo, v okviru katere naj bi ti državi skušali usklajevati svojo politiko. Prva naloga tega organa je bila, da zagotovi nadaljevanje dialoga med republikami, druga pa, da ponudi ustrezna sredstva, s katerimi bi lahko preprečili, da bi se kriza sprevrgla v odkrit konflikt. Stališči Rima in Dunaja sta si bili zelo oddaljeni. Avstrija je imela prednost, saj ni imela nobenih skupnostnih obveznosti. Do tega trenutka Italija ni skoparila s kritikami na račun Avstrije zaradi njene dokaj odprte podpore osamosvojitvenim težnjam Ljubljane in Zagreba. Sam De Michelis je govoril, da se bo Avstriji proces približevanja Evropski skupnosti lahko zapletel, če bo nadaljevala po tej poti. Vsekakor so razlike obeh strani glede interpretacije tega problema bile in ostale očitne. De Michelis je takoj pojasnil, da v Jugoslaviji delujejo ekstremisti na obeh straneh, politika Dunaja pa se ni spremenila. Avstrijski zunanji minister Alois Mock je na sestanku pentagonale v Bologni predlagal preobrat v evropski politiki do Jugoslavije: podpora njeni celovitosti in enotnosti se je končala.²⁷ Vprašanje je bilo dano na stran in šefu jugoslovanske diplomacije Budimirju Lončarju je uspelo prevzeti konce v roki, a pokazala se je razpoka, ki je ni bilo več mogoče zakrpati. Takrat je Evropska unija odločno podpirala šibko zvezno vlado, Združene države Amerike pa so začrtale jasno razlikovanje med Srbijo in jugoslovansko izvršno oblastjo.

Toda Slovenija ni nameravala odstopiti od svojih namenov, čeprav ni nikdar minil strah pred možno vojaško »normalizacijo«, kot se je zgodilo na Kosovu.

²⁵ Rupel, *Skrivnost države*, str. 122.

²⁶ Kosin, *Začetki slovenske diplomacije*, str. 28.

²⁷ Rupel, *Skrivnost države*, str. 123.

Potem ko je bila v začetku leta predlagana soglasna razdružitev Jugoslavije, je maja Ljubljana najavila, da bo 26. junija razglasila neodvisnost. Toda marsikdo se je v Ljubljani zdrznil, ko so na kongresu Italijanske liberalne stranke (Partito Liberale Italiano – PLI) sprejeli resolucijo, s katero so zahtevali vrnitev odstopljenega ozemlja in razveljavitev osimskih sporazumov. Največjo skrb pa je vzbujalo dejstvo, da je to zahtevala ena izmed vladnih strank in v tako kočljivem trenutku. Rupel je takoj izjavil, da bo Slovenija v odnosih z Italijo vztrajala pri kontinuiteti veljavnosti osimskih dogovorov, zlasti pri načelu, ki ga vsebuje dunajski sporazum o nasledstvu držav v mednarodnih pogodbah.²⁸ Beograjski tisk je tedaj špekuliral o dejstvu, češ da bo Italija v primeru razkroja federacije postavila vprašanje meja, ker je dogovor o njih dosegla Jugoslavija. Zagotovila Ljubljani pa so takoj prišla tudi znotraj liberalne stranke PLI. Tajnik stranke Renato Altissimo je pojasnil, da je prišlo do nenadnega posega zunaj kongresne platforme kot izraz gledanja neznatne manjšine, potem ko je bilo na kongresu samo še malo prisotnih.

V tistem času je bilo za Ljubljano ključno seznaniti Italijo, da Slovenija dejansko namerava razglasiti neodvisnost in da želi še naprej imeti dvostranske odnose na poti, ki je bila načrtovana z že obstoječimi dogovori z Jugoslavijo. Dne 7. junija 1991 je šel v Rim predsednik vlade Lojze Peterle in se sestal s predsednikom italijanske vlade Giulio Andreottijem, predsednikom zunanjepolitične komisije poslanske zbornice Flaminio Piccolijem in nekaterimi poslanci. Samo tri dni zatem je 10. junija v italijansko prestolnico dopotoval slovenski predsednik Milan Kučan v spremstvu Dimitrija Rupla. Sestala sta se s Cossigo in De Michelisom. Rupel pravi, da je italijanski predsednik podprl Slovenijo v njeni pravici do samoodločbe in da se strinja, da je jugoslovanska oziroma srbska politika neposrečena; zagotovil je nadalje, da ne bo nihče žrtvoval Slovenije in Hrvaške v korist jugoslovanske enotnosti. De Michelis pa se je drugače izražal. Temeljno sporočilo je bilo namreč naslednje: recite Peterletu, da mu nismo ničesar obljubili, da priznanje ni že zrela hruška; ni res, da v tem trenutku podpiramo osamosvojitev Slovenije.²⁹

Bolj ko se je bližal 25. junij, bolj je postajalo razburljivo vrtoglavo zaporedje izjav znanih zahodnih politikov, ki so ob raznih priložnostih nenehno ponavljali, da ne nameravajo 'še niti petdeset let' – če citiramo italijanskega zunanjega ministra Giannija De Michelisa – priznati Slovenije in Hrvaške.³⁰ Pogledi italijanskega ministra so se popolnoma ujemali z izjavami ameriškega veleposlanika v Beogradu kakor tudi državnega tajnika Jamesa Bakerja: »Združene države ne bodo nikdar priznale ločitve omenjenih dveh republik.«³¹ Tudi Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi je 20. junija sprejela resolucijo v prid notni Jugoslaviji.

28 *Primorski dnevnik*, 15. 5. 1991.

29 Rupel, *Skrivnost države*, str. 129.

30 Pirjevec, *Il giorno di san Vito*, str. 557.

31 Caccamo, *La questione jugoslava*, str. 57.

Po njenem mnenju so namreč ločitvene težnje Slovenije in Hrvaške predstavljale nevarnost ne samo za mir v jugovzhodni Evropi, ampak za vso staro celino. Toda Slovenija ni mogla in zlasti ni hotela odnehati in je še naprej računala na obljube Avstrije in Nemčije. Potem ko je poskušala s konfederacijo in dogovornim razhodom, je 25. junija 1991 slovenski parlament na osnovi izida referendumu potrdil ločitev od Jugoslavije, čeprav ni povsem zaprl vrat nadaljevanju dialoga.

Istega dne je slovenski parlament tudi pooblastil vlado, naj ukrep izpelje. Zunanji minister Dimitrij Rupel je poslal vsem vladam na svetu poziv, naj priznajo Slovenijo. Pisma so bila odposlana iz Avstrije, in sicer s pošte v Celovcu. To je bilo zelo pomenljivo za ozračje, ki je vladalo v Ljubljani.

»Dan po razglasitvi neodvisnosti sta italijanska in nemška vlada zagotovili, da kot subjekt mednarodnega prava priznavata samo Jugoslavijo.«³² V Beogradu niso prezrli skromnega konsenza, ki sta ga bili deležni Slovenija in Hrvaška, zato so se odločili za poseg armade. Zaukazali so ji, naj zasede mejne prehode. Tako se je začel konflikt med vojsko in teritorialno obrambo in po prvih spopadih je prišlo tudi do prvih žrtev. Vojne podobe so vznemirile vest mnogih. Prvi trenutek je De Michelis izrazil polno solidarnost z demokratičnimi oblastmi Slovenije in Hrvaške, katerih svoboda je bila ogrožena. Jugoslovanski generali so bili prepričani o učinkovitosti lastne vojske ter niso resno upoštevali možne slovenske reakcije, ta pa je bila zelo odločna. V kratkem času sta obrambni minister Janez Janša in notranji minister Igor Bavčar postavila na noge učinkovito strukturo, ki je presenetila vojsko. Zahodne vlade so skušale ustaviti vojno, da bi se izognile konfliktu, ki bi se lahko razširil na širšem območju. Italijanskega generalnega konzula v Ljubljani Cristianija je njegovo ministrstvo ali veleposlaništvo v Beogradu pooblastilo, naj slovensko stran pozove k pomiritvi.³³

Evropska unija se je takoj odzvala in poslala *trojko*, ki so jo sestavljali zunanji ministri države, ki je vodila Unijo, države, ki je tej v vodstvu sledila, in države, ki je Unijo vodila pred tem. Trojka je skušala doseči pomiritev. Srečanje s slovenskimi predstavniki je bilo določeno v Zagrebu v noči med 28. in 29. junijem. V trojki je bil še nekaj dni tudi šef italijanske diplomacije. V odmoru je ob piškotu in kozarčku penine De Michelis rekel Ruplu: glej, moratorij bo trajal tri mesece, nato naredite, kar hočete. Nihče ne dvomi, da bo Slovenija postala neodvisna, toda hud problem je Hrvaška.³⁴ Sporočilo je bilo za Slovenijo prav gotovo vzpodbudno, pa tudi Cossiga je poslal pozitiven signal. Italijanski predsednik je že 3. julija izjavil, »da morajo zahodne države spoštovati upravičene izbire novih demokratičnih skupnosti«.³⁵ Da bi na zgovoren način izrazila svojo solidarnost,

32 Caccamo, *La questione jugoslava*, str. 57.

33 Kosin, *Začetki slovenske diplomacije*, str. 34–35.

34 Rupel, *Skrivnost države*, str. 153.

35 Sema, *Estate 1991*, str. 226.

sta prišla v Ljubljano voditelj radikalcev Marco Pannella in predsednik Italijanske liberalne stranke (PLI) Renato Altissimo. Slednji je obljubil, da bo resolucija stranke o reviziji meja preklicana. Takšna izjava je zelo verjetno Ljubljano pomirila. V kaotičnem ozračju tistih dni ni manjkalo raznih improviziranih poskusov. Kosin se spominja, da je z njim stopil v stik neki časnikar in ga prosil, naj organizira srečanje med Ruplom in tajnikom Italijanskega socialnega gibanja (MSI) Gianfrancom Finijem. Ta bi rad sklenil dogovor, ki bi predvideval podporo za priznanje Slovenije v zameno za vrnitev Istre Italiji.

Obenem s krepitvijo diplomatske dejavnosti je 7. julija prišlo do pogajanj na Brionih, kjer so pod vodstvom mednarodne skupnosti skušali najti politično rešitev. V razkošni Titovi rezidenci na istrskih otokih je bilo določeno, da se bo vojska vrnila v vojašnice, Slovenija in Hrvaška pa bosta za tri mesece zamrznili proces osamosvajanja. Po kratkem omahovanju so slovenski pogajalci predlog sprejeli, čeprav v domovini ni manjkalo hudih kritik. Vsekakor se je čedalje bolj jasno kazalo, da se je Srbija odpovedala Sloveniji. Kaj kmalu je sporočila, da bo jugoslovanska vojska v treh mesecih odšla iz Slovenije. Problem pa je bila Hrvaška, kjer je živel močna srbska manjšina in od koder jugoslovanska armada nikakor ni nameravala oditi. Iz Rima pa so še naprej prihajali vse pogostejši pozitivni znaki in 13. julija 1991 se je v Anconi na vrhu Jadranske pobude pokazalo, da se je Italija nekako vdala in da bo pragmatično nadaljevala z obstoječim raznovrstnim sodelovanjem.³⁶

V takih razmerah je Slovenija potrebovala zaveznike. Stranke, politiki in navadni državljani so skušali aktivirati vse mednarodne povezave. Nobena skrivnost ni, da so bile dežele ključ za doseg priznanja. V Sloveniji je o tem pisalo tudi časopisje. Ljubljana je imela na krajevni ravni več prijateljev. V slovensko prestolnico so kaj kmalu prišli predsedniki Furlanije - Julijske krajine, Veneta in Tridentinskega - Južne Tirolske. Nekaj dni po razglasitvi neodvisnosti se je prvič v svoji zgodovini v Celovcu skupnost Alpe-Jadran odločno podala na področje velike mednarodne politike ter od Beograda zahtevala, naj preneha vojaške operacije in naj Slovencem in Hrvatom dopusti pravico do samoodločbe. Predsednik Furlanije-Julijske krajine Adriano Biasutti je tako postal pomemben zagovornik Ljubljane in bil »eden izmed privilegiranih sogovornikov Farnesine, Ljubljane in Giulia Andreottija«.³⁷

Vloga manjšin ni bila drugotnega pomena. Slovenska skupnost v Italiji je vodila učinkovito akcijo v korist Ljubljane in ji dala na razpolago svoje odlično poznavanje italijanske družbe. Na drugi strani meje so se angažirale tudi italijanska skupnost in njene ustanove. Radio in TV Koper Capodistria sta

36 Kosin, *Začetki slovenske diplomacije*, str. 42.

37 Sema, *Estate 1991*, str. 224.

mного prispevala, da se je glas Ljubljane slišal v Italiji. Obe postaji sta oddajali v italijanščini in sta lahko računali na razvejano mrežo, ki je širila njun signal. Bogato slikovno gradivo o vojni v Sloveniji je prihajalo prav s sedeža TV Koper Capodistria in mnogi časnikarji so se izpostavili v prvi osebi, da so lahko »s fronte« poročali o dogajanju. Jugoslovanski tanki z rdečo zvezdo, ki so drveli po cestah, so priklicali v spomin represivne posege v Budimpešti in Pragi. Občutek krivde je obšel evropske demokracije, ki takrat niso mogle poseči. Ljubljana je takoj zelo računala na »efekt CNN«: slikam generalov v uniformah, ki so brali tiskovna sporočila, je vzporejala dinamično figuro ministra za informiranje Jelka Kacina, ki je vsako tiskovno konferenco spremenil v predstavo velike dramatične napetosti ter zmagal psihološko in propagandno vojno še pred prvo prekinitvijo ognja.³⁸

Javno mnenje je takoj odločno podprlo slovensko stališče. Predsednika Kučana so v Čedadu sprejeli s pravimi ovacijami, ko se je kot Cossigov gost 20. julija 1991 udeležil odprtja Mittelfesta. Toda linija Farnesine se ni spremenila in je še vedno zagovarjala dogovor med jugoslovanskimi republikami, a srečanja med predsednikoma republike so odtlej imela čedalje večjo težo in ob vsakem pogovoru se je zdelo, da je priznanje Slovenije bliže. Diplomatska dejavnost je v tistih dneh postajala čedalje bolj mrzlična. Konec julija je bil v Dubrovniku vrh heksagonale (razširjeni pentagonali). Na Hrvaškem so se dogodki prehiteli in na Balkanu je že pihal veter, ki je naznanjal vojno. Kljub temu je Rupel prosil De Michelisa, naj poseže v korist slovenske manjšine. Pri zaščitnem zakonu se je namreč zopet nekaj zataknilo in čedalje bolj je kazalo, da zakon ne bo sprejet pred koncem zakonodajne dobe.

Ljubljana je v odnosih do Italije sledila zelo jasni politični liniji: doseči priznanje, priti do nasledstva glede pogodb, ki jih je sklenil Beograd, med katerimi je bil Osimski sporazum na prvem mestu, in priti do zaščitnega zakona za slovensko manjšino v Italiji.

Slovenija ni imela težav samo v zvezi s priznanjem, ampak je morala tudi začeti poslovati na mednarodnih trgih. Najprej sta glede tega priskočila na pomoč kreditna zavoda slovenske manjšine v Italiji. Tržaška kreditna banka in goriška Kmečka banka sta s svojimi finančnimi sredstvi omogočili nemotene trgovinske povezave Slovenije s tujino.³⁹ To ni bilo nepomembno, saj je bilo slovensko gospodarstvo zelo vezano na medsebojne menjave z Evropsko skupnostjo. Nadaljnji korak pa je bil storjen po Kučanovem obisku v Rimu. Slovenski predsednik se je konec julija sestal s socialističnim tajnikom Bettinom Craxijem in ministrom De Michelisom. S slednjim sta vzela v pretres problem finančnih transakcij med Slovenijo in Italijo. Rešitev je prišla naslednji mesec, ko je, po

38 Pirjevec, *Le guerre jugoslave*, str. 45.

39 Kosin, *Slovenska manjšina*, str. 59.

zaslugi ministrovega posredovanja, SACE jamčila Ljubljanski banki za znesek 40 milijard lir. S tem je bil praktično preklican embargo zahodnih držav na finančne operacije.⁴⁰ Takšna odprtost je dobro kazala, toda na srečanju med Ruplom in De Michelisom konec avgusta v Rimu je socialistični minister odločno poudaril, da Evropska skupnost ne bo priznala Slovenije, če jugoslovanski problem ne bo celovito rešen.⁴¹

Toda na evropski ravni se je linija nepopustljivosti začela krhati. Sočasno z navezavo diplomatskih stikov z baltskimi državami je nemška vlada objavila namen, da tudi sama prizna Slovenijo in Hrvaško, če se bo nadaljevalo srbsko vojaško napredovanje. Konflikt na Hrvaškem se je namreč pokazal v vsej svoji nasilnosti. Paravojaške srbske enote in armada so opustošile Vukovar. Toda Evropska gospodarska skupnost se ni ukvarjala samo z vojno na Balkanu, ampak tudi z ambicioznim projektom tesnejšega povezovanja držav članic, ki je privedel do dogovora v Maastrichtu. Italijo pa je čedalje bolj skrbelo, ker si države skupnosti niso bile edine glede jugoslovanskega vprašanja. Spričo trenutnega stanja je Rim sklenil, da takoj menja smer in stopi na stran Nemčije glede priznanja Slovenije in Hrvaške. Smernice italijanske zunanje politike do Ljubljane in Zagreba je začrtal De Michelis 2. septembra 1991 pred člani zunanjepolitične komisije poslanske zbornice. Cilj je bil »preseči Osimo«. To je bila namreč nekdanja ministrova fiksna ideja, ki jo je sprožil konec osemdesetih let. V razpravi ni bil politični del dokumenta – ta je potrjeval dokončni prehod bivše Cone B Jugoslaviji in Cone A Italiji –, ampak gospodarski, »da bi gledali v prihodnost in ustvarjali razmere za večje in boljše sodelovanje«. Toda v komisiji je De Michelis poudaril probleme, ki jih bo nova meja povzročila italijanski manjšini v Jugoslaviji. Vsekakor pa je De Michelis začrtal jasno povezavo med zavzetostjo v korist italijanske skupnosti in zavzetostjo v korist ezulov, pri čemer se je skliceval »na pravico do ponovne pridobitve hiše kot tudi na nekatere druge manjše probleme«.⁴²

Problema se je nekaj dni zatem obrobno dotaknil Biasutti v Trstu na nekem srečanju s Kučanom. Vprašanje ni bilo ravno enostavno zlasti v tem mestu ter v Sloveniji in na Hrvaškem, kjer je razgrela ozračje. V tistem času so veliko zaskrbljenost v Trstu zbudili lepaki, ki so prekrili zidove z naslednjim napisom: Ponovno odkupimo Istro. To je bil slogan Liste za Trst. Zamislil si ga je tržaški poslanec Giulio Camber, ki je že 25. julija 1990 predlagal zakon z namenom, »da bi prišlo do pogajanj z jugoslovanskimi oblastmi za doseg treh ciljev: dati italijanskim državljanom in njihovim potomcem možnost, da odkupijo tiste dobrine, ki so jih zapustili na ozemlju, ki so ga zavzele Titove čete leta 1945; da

40 Kosin, *Začetki slovenske diplomacije*, str. 45.

41 Rupel, *Skrivnost države*, str. 174.

42 Favaretto-Greco, *Il confine riscoperto*, str. 183.

bi določili parametre za kvantificiranje sedanje vrednosti nepremičnin; da bi bila priznana formalna predkupna pravica«. Dne 20. septembra 1991 ob predložitvi zakonskega načrta je Camber rekel: »Ne gre za streljanje v prazno ... zamisel je dozorela z De Michelisom.«⁴³

Zunanji minister je v nekem nagovoru na prefekturi v Trstu 26. oktobra pojasnil, da mnogim Italijanom ni bila dana možnost, da bi imeli stike s svojimi rojstnimi kraji: »Ne da bi padli v skušnjava kakega protektorata, ne vem, zakaj naj bi v evropski perspektivi kak naš rojak ne smel kupiti hiše ali majhnega zemljišča onstran meje.«⁴⁴ Zdelo se je, da so se zahteve ezulov ujemale s pogledi tudi na vladni ravni, toda načenjati vprašanje v javnosti je po eni strani prinašalo konkretne ugodnosti na politični (in volilni) ravni, po drugi strani pa bi to težko prispevalo k vedrim pogajanjem s Slovenijo in Hrvaško, kajti obstajale so bojazni pred ponovnim poitalijančevanjem Istre in pred morebitnimi italijanskimi zahtevami po tistem ozemlju. Ljubljana in Zagreb sta zaskrbljeno gledala na poteze močnega sosedu, odhod zvezne armade iz Slovenije pa je povzročil precejšnje nelagodje. Cossiga je namreč nehote omenil načrt, po katerem naj bi se večina jugoslovanske vojske vkrcala na ladje v Trstu: 2500 do zob oboroženih vojakov in 80 tankov naj bi odplulo proti Baru v Črni gori. Ideja, da bi se v Trst vrnile »Titove čete«, je v mestu povzročila zelo oster odziv, pa tudi v Sloveniji in na Hrvaškem je ta možnost povzročila vznemirjenost. Izdane so bile uradne protestne note in v Ljubljani so odkrito govorili o brezplačni uslugi srbsko-jugoslovanski vojski. Na neki seji slovenske vlade so razpravljali o tem vprašanju in pokazali so se mnogi pomisleki, med katerimi je bil tudi tale: »Spričo tesnega sodelovanja med italijanskimi oblastmi in Jugoslovansko ljudsko armado (...) je tudi možna nevarnost, da bi se enote JLA po isti poti vrnile nazaj, seveda izpopolnjene in okrepljene.«⁴⁵ V Ljubljani niso mogli verjeti, da so italijanske namere iskrene, in končno so o možnih italijanskih namenih pisali tudi ugledni francoski in nemški časniki ter izražali domnevo, da italijanska vlada »išče kak dogovor s Srbi, da bi imela kakšno korist na Hrvaškem in v Sloveniji.«⁴⁶

Ko se je bližalo priznanje, je Italija izkazovala čedalje večje zanimanje za italijansko skupnost v Sloveniji in na Hrvaškem. Sredi oktobra leta 1991 sta o tem vprašanju na nekem srečanju v Rimu razpravljala De Michelis in Rupel. Pokazala se je možnost, da pride, z vključitvijo Zagreba, do tristranskega dogovora. Slovenski minister je takoj povezal tristranski dogovor z ureditvijo stanja slovenske manjšine v Italiji.⁴⁷

43 Manzin, *Spine di confine*, str. 2.

44 Manzin, *Spine di confine*, str. 3.

45 Janša, *Premiki*, str. 152.

46 Caccamo, *La questione jugoslava*, str. 57.

47 Rupel, *Skrivnost države*, str. 206.

V Italiji so poslanci in politične sile čedalje bolj silili vlado, naj prizna Slovenijo in Hrvaško. 21. in 22. oktobra so o tem vprašanju razpravljali v poslanski zbornici. »Med strankami v parlamentu je samo Italijansko socialno gibanje (Movimento Sociale Italiano – MSI) izrecno zahtevalo, naj vlada prizna omenjeni državi pod pogojem, da slovenska in hrvaška stran zaščitita italijansko manjšino v Istri in sprejmeta nove oblike odškodnine za dobrine, ki so jih italijanski begunci bili prisiljeni zapustiti po drugi svetovni vojni in jih je jugoslovanski režim nacionaliziral. Italijansko socialno gibanje je s tem tudi povezal izrecno zahtevo za revizijo teritorialne ureditve, ki so jo potrdili osimski dogovori.«⁴⁸ Poslanci so na koncu sprejeli resolucijo, v kateri se postavljata zahteva po priznanju obeh držav in največje jamstvo za italijansko skupnost.

Dne 27. oktobra je De Michelis v Trstu sprejel predstavnike slovenske skupnosti in delegacijo italijanske manjšine. Minister je obljubil, da se bo zavzel za hitrejši postopek za odobritev zaščitnega zakona, a je tudi kritiziral nekatere deželne politike, ki se kažejo v Ljubljani kot prijatelji Slovencev, vendar potem v lastni hiši ne naredijo nič zanje.

Dne 4. novembra je Cossiga prišel v Novo Gorico. To je bilo prvič, da je po razglasitvi neodvisnosti italijanski državni poglavar stopil na slovenska tla. Pobuda je bila bolj osebna kot pa dogovorjena z vlado. Vzbudila je pomisleke tudi na evropski ravni. Vse to naj bi organiziral predsednik Furlanije - Julijske krajine Biasutti. Cossiga je poudaril, da njegova prisotnost ne pomeni priznanja, ampak da je to dokaz prijateljstva Italije in njega osebno do Slovenije. Med njegovim srečanjem s Kučanom so mnogo govorili tudi o zaščiti manjšin.⁴⁹ Ta tema je namreč postajala med obema državama čedalje bolj vroča. Na vrhu heksagonale v Benetkah sta Kučan in De Michelis o njej ponovno govorila. Za Beograd so bili to težki časi: na seji v Benetkah so se namreč države heksagonale odločile, da Jugoslaviji, ki je bila na vrsti za predsedstvo, predsedovanja ne dodelijo.

Na predvečer srečanja med vodji diplomacij držav Unije 1. decembra 1991 se je zgodil odločilen preobrat. Nemški zunanji minister Genscher je izjavil, da bo Nemčija priznala neodvisnost Slovenije in Hrvaške pred božičem.⁵⁰ Medtem so sporočili, da bo 15. decembra na evropskem vrhu stanje v Jugoslaviji ena izmed osrednjih tem. Kučan je 3. decembra v Nemčiji prejel nova zagotovila. Ko se je vrnil domov, je prepričano izjavil, da bo poleg Nemčije Slovenijo priznalo še šest držav članic Evropske unije, in se je seveda računalo še na koga drugega. Vedelo se je, da bo Nemčija potegnila za sabo še kako drugo državo, če ji že ne bo uspelo potegniti vse Evrope. Toda velika ovira so bile Združene države Amerike, ki so

48 Favaretto-Greco, *Il confine riscoperto*, str. 28.

49 Kosin, *Začetki slovenske diplomacije*, str. 58–59.

50 *Delo*, 5. 12. 1991.

uvedle ekonomske sankcije proti vsem jugoslovanskim republikam in so še vedno nasprotovale razkosanju jugoslovanske federacije. Nemčija je ostala na svojem stališču in je to ni preveč skrbelo. Slovenija je že vedela, da ob nemški in avstrijski podpori lahko računa tudi na italijansko. Bolj kot na resolucijo parlamenta, ki je zahteval priznanje Slovenije in Hrvaške, je Slovenija lahko računala na spremenjeni geopolitični kontekst. De Michelis je rekel: »Takrat (konec leta 1991) smo izgubili, ker smo morali plačati račun iz Maastrichta. Sklenili smo sporazum o Evropski uniji, ki je prisilila Bonn, da se odpove marki. V zameno so Nemci med drugim zahtevali priznanje Slovenije in Hrvaške.«⁵¹

Mnenja znotraj »dvanajsterice« so bila še dalje različna in 15. decembra 1991 se je na vrhu zunanjih ministrov Evropske skupnosti zdelo, da bo samo pet dni po dogovoru iz Maastrichta nastal razkol. De Michelis je skušal kakorkoli rešiti zapleteno zadevo in je zahteval, naj se priznanje prenese za en mesec. Preden bi bile nove države priznane, bi morale pred arbitražno komisijo, ki je delovala v okviru mirovne konference, dokazati, da spoštujejo načela listine Združenih narodov, sklepni akt iz Helsinkov in pariško listino. Poseben poudarek je bil namenjen zlasti zaščiti manjšin in nedotakljivosti meja. Časopis *Delo* je 18. decembra 1991 pisal, da se je De Michelis s predlogom o postopnem priznanju jugoslovanskih republik do 15. januarja izognil očitku, da ni držal danih obljub in tudi pritiskov Bele hiše. Že takoj se je pokazalo, da za Slovenijo ne bo nobenega problema. Vsekakor je Bonn držal dano besedo in 19. decembra 1991 priznal Slovenijo. Sočasno sta to storili tudi Švedska in Islandija. De Michelis je pohitel z izjavo, da bo Italija 15. januarja 1992 priznala tiste jugoslovanske republike, ki bodo za to zaprosile do 23. decembra, in da bosta med temi prav gotovo Slovenija in Hrvaška.⁵²

Medtem so se v Ljubljani pripravljali na navezavo normalnih diplomatskih odnosov z Italijo. Določeno je bilo, da bo prvi slovenski veleposlanik v Rimu Marko Kosin, ki je že bil v letih od 1980 do 1984 jugoslovanski veleposlanik v Italiji. Kosin je bil skupaj s še nekaj diplomati iz Beograda dober poznavalec italijanskih razmer ne samo zaradi znanja jezika, ampak tudi zato, ker je spoznal delovne metode Farnesine. V Ljubljani so igrali s popolnoma odkritimi kartami in takoj je bilo jasno, da bo imel Kosin nalogo, da odstrani vse dvome glede veljavnosti dogovorov in tako zagotovi nasledstvo v pogodbah, ki so bile sklenjene med Italijo in Jugoslavijo.

De Michelisova odložitev priznanja je v Ljubljani povzročila nekaj grenkobe, saj se je Sloveniji na predvečer evropskega vrha zdelo, da je dosegla svoj cilj. Italijanski minister je 21. decembra prišel v slovensko prestolnico, da bi razložil

51 De Michelis, *Così cercammo*, str. 36–37.

52 *Delo*, 20. 12. 1992.

zadevo. De Michelis je takoj začel opozarjati na nevarnosti, če ne pride do skupnega priznanja. Poudarjal je, da je pomembno dobiti tudi privolitev Združenih držav Amerike in Rusije, kakor hitro Slovenijo priznajo države Evropske skupnosti. Vodja italijanske diplomacije je potrdil, da bo Rim priznal Slovenijo 15. januarja, vendar je načel vprašanje memoranduma o dogovoru med Hrvaško, Italijo in Slovenijo glede zaščite italijanske manjšine. Stališče Slovenije glede tega je bilo znano že od začetka razgovorov med Ruplom in De Michelisom, in sicer podoben dogovor o zaščiti slovenske manjšine. Na koncu dogovora ni bilo, vendar je Italija Slovenijo priznala.

VIRI IN LITERATURA

Časopisi

Delo

La Voce del popolo

Primorske novice

Primorski dnevnik

Literatura

Caccamo, Domenico. La questione jugoslava. *Rivista di studi politici internazionali*, 59, 1992, št. 1, str. 51-69.

De Michelis, Gianni. Così cercammo di impedire la guerra. *Limes*, 1994, št. 1, str. 229-236.

De Michelis, Gianni. La lezione di Belgrado: ripensare l'Europa insieme alla Russia. *Limes*, 2000, št. 5, str. 35-39.

Favaretto, Tito, Greco, Ettore. *Il confine riscoperto: beni degli esuli, minoranze e cooperazione economica nei rapporti dell'Italia con Slovenia e Croazia*. Milano : Franco Angeli, 1997.

Ferraris, Luigi Vittorio. Dal Tevere al Danubio: l'Italia riscopre la geopolitica da tavolino. *Limes*, 1993, št. 1-2, str. 213-225.

Janša, Janez. *Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988-1992*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1992.

Kosin, Marko. Slovenska manjšina v slovensko-italijanskih odnosih. *Razprave in gradivo*, 33, 1998, str. 57–97.

Kosin, Marko. *Začetki slovenske diplomacije z Italijo: 1991–1996*. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2000.

Manzin, Mauro. *Spine di confine: beni abbandonati e contenzioso: Italia e Slovenia, 1991–1997*. Trieste : Lint, 1997.

Pirjevec, Jože. Dragocen memento. V: Milan Gregorič. *Politični ciklon nad Istro ali izjalovljen poskus njene destabilizacije*. Koper : Lipa, 1997, str. 5–14.

Pirjevec, Jože. *Il giorno di san Vito*. Torino : Nuova Eri, 1993.

Pirjevec, Jože. *Le guerre jugoslave 1991–1999*. Torino : Einaudi, 2001.

Rupel, Dimitrij. *Skrivnost države: spomini na domače in zunanje zadeve 1989–1992*. Ljubljana : Delo-Slovenske novice, 1992.

Sema, Antonio. Estate 1991: Gli amici italiani di Lubiana. *Limes*, 1994, št. 1, str. 215–228.